

А. В. ТКАЧЕНКО

Полтавський державний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава

ПОСІБНИК З МАКАРЕНКІВСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Рецензія на книги: Макаренко А.С. Школа життя, труда, виховання. Учебная книга по истории, теории и практике воспитания. Часть 1. Деловые и личные письма, статьи 1921-1928 гг./ А.С. Макаренко; сост. и коммент. А.А. Фролов, Е.Ю. Иллалдинова. – Н. Новгород: Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2007. – 361 с. Макаренко А.С. Школа жизни, труда, воспитания. Учебная книга по истории, теории и практике воспитания. Часть 2. Письма, разработки, книги-очерки, статьи 1928-1932 гг./ А.С. Макаренко; сост. и коммент. А.А. Фролов, Е.Ю. Иллалдинова. – Н. Новгород: Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2008. – 409 с.

Серед відомих на пострадянському просторі макаренкознавчих центрів особливе місце належить Нижньому Новгороду. Це обумовлено діяльністю дослідницької лабораторії «Виховна педагогіка А.С. Макаренка» при місцевому педагогічному університеті, але ще більшою мірою – багаторічною неухильною працею з розробки макаренківської спадщини наукового консультанта лабораторії, доктора педагогічних наук, професора А.А. Фролова. Ім'я Анатолія Аркадійовича уже звично уособлює російське макаренкознавство. Саме він у найнесприятливіших умовах майже тотальних гонінь ідей і справи Антона Макаренка у 90-х роках минулого століття послідовно і відкрито протистояв тенденціям «демакаренкізації» шкільного виховання, не лише не піддався загальній спокусі дискредитації видатного педагога, але й вивів науку про Макаренка на новий концептуальний рівень. Не секрет, що вже майже три десятки років будь-яка помітна подія у галузі макаренкознавства тою чи іншою мірою пов'язана з ним.

Окремим напрямком діяльності нижньоновгородського центру, його давньою традицією є велика видавнича робота. 2006 рік був позначений виходом книги принципово нового типу в макаренкіані, фундаментальної монографії «А.С. Макаренко в СРСР,

Росії і світі: історіографія опанування і розробки його спадщини», в якій А.А. Фролов дав широкий огляд і критичну оцінку всьому світовому макаренкознавству з моменту смерті педагога і до 2005 року (див. нашу рецензію на цю книгу у 4 випуску «Витоків педагогічної майстерності»). Монографія є лише початком великої запланованої трилогії «Соціально-виховна педагогіка і «школа життя» А.С. Макаренка». Не дивлячись на це, А.А. Фролов і співробітниця цієї ж лабораторії О.Ю. Ілалтдінова паралельно ініціюють інший видавничий проект: у 2007 і 2008 роках виходять друком дві перші частини нового зібрання творів А.С. Макаренка.

Взагалі у виданні робіт класиків важко сподіватися на жанрову різноманітність, проте нова презентація макаренківської теоретичної спадщини дещо оригінальна, вона побудована за логікою навчального посібника: «Школа життя, праці, виховання. Навчальна книга з історії, теорії і практики виховання». Всі попередні видання А.С. Макаренка, за невеликим винятком, спіткав один суттєвий недолік – втрата автентичності: вилучення або фальсифікація частин тексту, надто довільна редакторська правка тощо. Все це, зрештою, призвело до того, що покоління дослідників і педагогів-практиків були фактично ізольовані від справжнього змісту макаренківської педагогіки у всій її повноті і парадоксальності. Тому одним із принципів завдань нового зібрання творів його укладачі поставили дотримання максимальної наукової коректності, архівної достовірності поданих матеріалів. Хронологічний же принцип розташування текстів дає можливість відчувати педагогічну систему А.С. Макаренка як динамічне явище.

Обидва томи складаються із вступної статті, авторських текстів А.С. Макаренка певного періоду його життя, додатків, іменного покажчика та навчально-методичного розділу. Привертає до себе увагу зміст вступної статті, яка висвітлює теоретичні аспекти макаренківської спадщини, концептуальні підходи і сучасні тенденції щодо її аналізу.

Найбільший, документальний розділ збірників охоплює широке коло листування педагога, його статей, доповідей і виступів за 1921-1928 рр. (частина 1) та 1928-1932 рр. (частина 2). На відміну від попередніх радянських видань, усі наведені тексти забезпечені набагато ширшими ґрунтовними і кваліфікованими коментарями, що не лише пояснюють загальний педагогічний контекст кожного із документів, але й дають аналітичні оцінки, наводять посилання на суміжні за змістом або часом створення джерела, прояснюють специфічні терміни тощо. Вражає обсяг матеріалу – обидва томи разом містять біля 320 окремих документів, що належать перу А.С. Макаренка, серед яких більше, ніж 70 відсотків – його ділові й особисті листи, телеграми, звернення та інші послання. Окрім того, широко представлена фінансова, статистична, кадрова та інша документація полтавської і харківської трудової колонії імені М. Горького та комуни імені Ф.Е. Дзержинського.

Автори систематизували всю відому в наш час джерельну базу з обраної проблематики, провели глибоку археографічну і аналітичну роботу, ретельно дослідили епістолярну спадщину А.С. Макаренка. При підготовці видання особливо активно були використані недоступні широкому колу освітян джерела, серед яких є майже унікальні: багаторічне листування педагога з дружиною, видане у 1994-1995 р. у Москві під назвою «Ти навчила мене плакати...», серія «Opuscula makarenkiana» марбурзької лабораторії та полтавський збірник документів і матеріалів про горьківську колонію (Полтава, 2002). Окрім 8-томного академічного видання творів педагога, головним упорядником якого був свого часу А.А. Фролов, до посібника були включені деякі тексти з інших публікацій останнього (див.: А.С. Макаренко сьогодні: новые материалы, иссле-

довання, опыт/ Отв. ред. А.А. Фролов. – Н. Новгород, 1992; А.С. Макаренко. Теория и практика коммунистического воспитания. Сб. малоизвестных и неопубликованных архивных авторских материалов А.С. Макаренко/ Сост. А.А. Фролов. – К., 1985).

Особливою заслугою упорядників є те, що вони оприлюднили низку майже невідомих документів. Останнє стосується, перш за все, деяких фондів Російського державного архіву літератури і мистецтва (листи А.С. Макаренка до полтавського губвиконкому від 11 липня 1924 р., харківського окрвиконкому від 30 жовтня 1926 р.), Державного архіву Харківської області (листи до президії харківського окрвиконкому від 30 грудня 1927 р. і 19 січня 1928 р., президії харківської окружної інспектури народів від сер. лютого 1928 р.) та інші.

Характерною особливістю видання є навчально-методичний матеріал, що містить загальні рекомендації по роботі з посібником та широкий перелік тем для різних форм опрацювання макаренківської спадщини – від написання рефератів, до підготовки монографічних досліджень. Наводиться також бібліографічний покажчик, укладений на основі найцікавіших і ґрунтовних зразків сучасної макаренкіани. Загальний напрямок навчально-методичної роботи над книгою автори вбачають у вивченні робіт А.С. Макаренка, осмисленні його ідей і практики у їх цілісності і розвитку у світлі нових, висунутих ним проблем, не властивих сучасній педагогіці.

Перед нами, безперечно, найбільш цілісна і масштабна спроба зображення теоретичного фону практичної педагогічної діяльності А.С. Макаренка в період становлення його виховної системи. Але автори досягли й іншого, на наш погляд, не менш важливого, – вони представили нам живу непересічну людину, однаково палку і послідовну як у відстоюванні власних педагогічних принципів, так і у своєму ставленні до життя. Хоча самими укладачами книга адресована новому сучасному спеціалісту-педагогу, але вона, безумовно, знайде собі читачів серед найширшого кола дослідників, студентів, істориків і всіх, кого цікавить постать одного з найпопулярніших педагогів ХХ століття.